

Царска рођака, српска

Објављено: 26.05.2016.год.

Краљица Јелена Анжујска као монахиња Јелисавета

Династије које су владале Европом – Господари од Куртенеа

Порекло Јелене Анжујске, супруге краља Уроша I и мајке краљева Драгутина и Милутина, води нас до ове велике европске царске породице

Ретко се десило у историји да један ратни подухват буде у почетку тако мало припреман и промишљен а да има толико далекосежне и тешке последице које су изазвали западни витезови освајањем Цариграда у Четвртог крсташком рату 1204. године. Прикупљени са свих страна Европе, особито из Француске и Фландрије, како би досегли Јерусалим, крсташи су, предвођени Млечанима и подстицани сопственим нагоном за пљачком, завршили поход као господари Цариграда.

Поделили су између себе остатке некадашњег Источног римског царства уз немишљивост грабеж, насиље и пожаре.

Потрес настао падом византијске престонице осетиће се надалеко, и у простору и у времену.

Од тог ударца Византијско царство никада се неће потпуно опоравити.

На руинама Источног римског царства створена је нова, краткотрајна творевина – Латинско царство. Након што су темељно опљачкали Цариград 1204. године, већина западних витезова вратила се кућама. Преостали нису имали довољно снаге да одбране своју нову државу опкољену непријатељима из Никеје, Епира и Бугарске. У не превише славној нити дугој историји Латинског царства, између неколико моћних породица које су имале прилику да утичу на њену судбину, за нас су посебно занимљиви чланови царске куће Куртене. Наиме, са овом француском породицом била је у сродству једна од најзначајнијих српских владарки средњег века – краљица Јелена Анжујска, супруга Уроша I Немањића.

Од замка до Цариграда

Племићка породица Куртене (Courteneу) била је млађа грана француске владарске породице Капе. Њен родоначелник био је Петар (Пјер), седми син краља Луја VI Дебелог. Први краљеви из куће Капе (Capet) имали су ограничени посед који је једва досезао нешто даље од околине Париза. Владари су се тек незнатно разликовали од својих званичних вазала – моћних феудалаца, грофова и барона од којих је сваки управљао готово потпуно независно у својој области. Краљ Луј VI провео је три деценије своје владавине (1108–1137) у ратовању с непокорним феудалцима Средње Француске (Ил-де-Франс) и Нормандије. У тим условима није ни чудо што владар није био у прилици да додели неки већи посед свом најмлађем сину.

Као и сваки други млађи син племића из тога доба, Пјер-Петар није могао да рачуна на наслеђе већ је морао сам да се снађе – било ратовањем, било женидбом неком богатом наследницом. **Петар од Куртенеа је женидбом са Елизабетом од Куртенеа обезбедио себи и потомству прилично скроман назив „господара” (seigneur) неколико насеља, односно утврда у богатој Шампањи, источно од Париза: Куртенеа, Монтаржија, Шаторенара, Шампињела, Танлеа и Шантекока.**

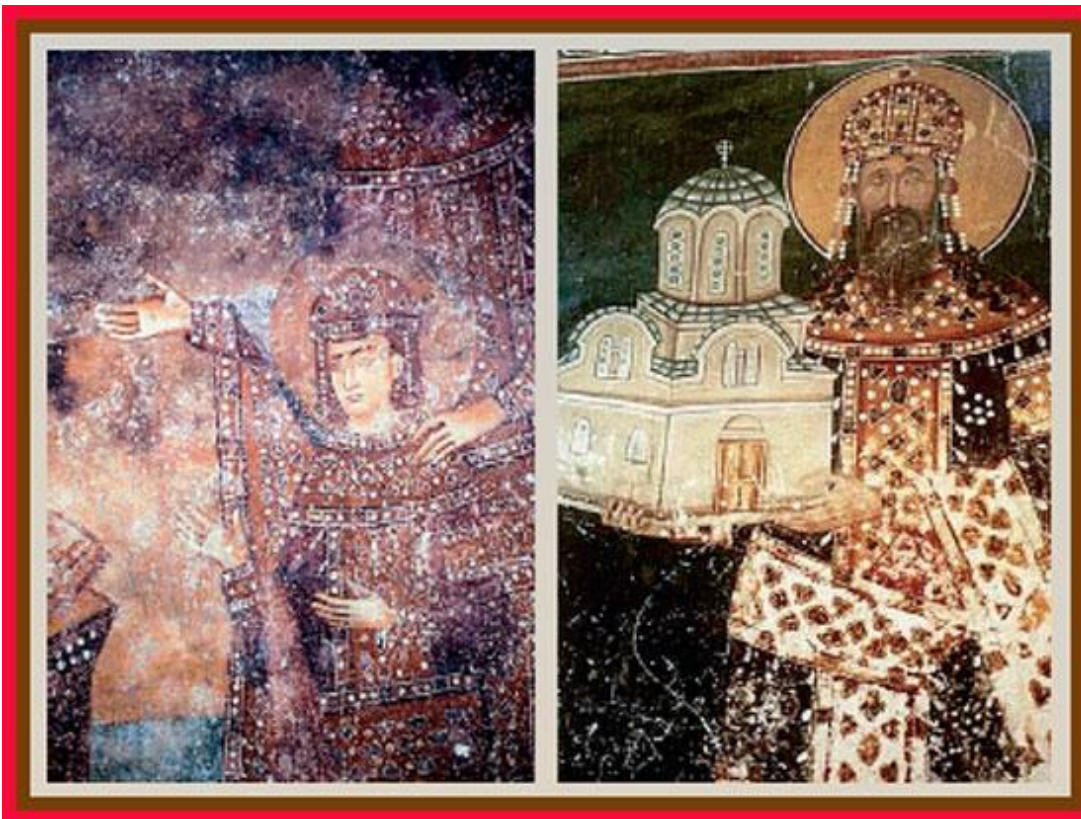
Забележено је, такође, да је први Петар од Куртенеа учествовао у Другом крсташком рату (1147), да се за разлику од своје старије браће није бунио против оца, као и да је умро као крсташ у Палестини негде око 1180. године.

У то доба дубоке религиозности, смрт у Светој земљи сматрана је неком врстом почаста која гарантује блаженство на другом свету.

Следећи Петар (II) од Куртенеа, син претходнога, имао је чувенију судбину иако с патетичним крајем. Као и његов отац, оженио се богатом наследницом која му је донела титулу грофа од Невера (град у Бургоњи). По основу другог брака с Јоландом од Фландрије постао је и маркиз од Намира. У хроникама се о њему говорило као о „насилном, жестоком и преком” великашу који није показивао поштовање према бискупима и свештеницима, што је вероватно био разлог да више пута буде екскомунициран. Ипак, живот Петра II од Куртенеа, Невера и Намира вероватно би био сасвим сличан животу његових савременика сличног ранга – ловови и забаве од замка до замка прекидани повременим ратовањима са суседима, љубавним аферама, свечаностима и одласцима на турнире – да му негде у лето 1216. године није пристигла вест из далека – чак са друге стране Европе. Наиме, 11. јуна те године отрован је други по реду цар Латинског царства по имену Хенри Фландријски који није оставио наследника. Након дужег већања, барони у Цариграду су за наследника позвали Хенријевог зета – мужа његове сестре Јоланде – Петра од Куртенеа.

Краљ и краљица: Урош I и Јелена Анжујска

Њихови синови: Драгутин и Милутин

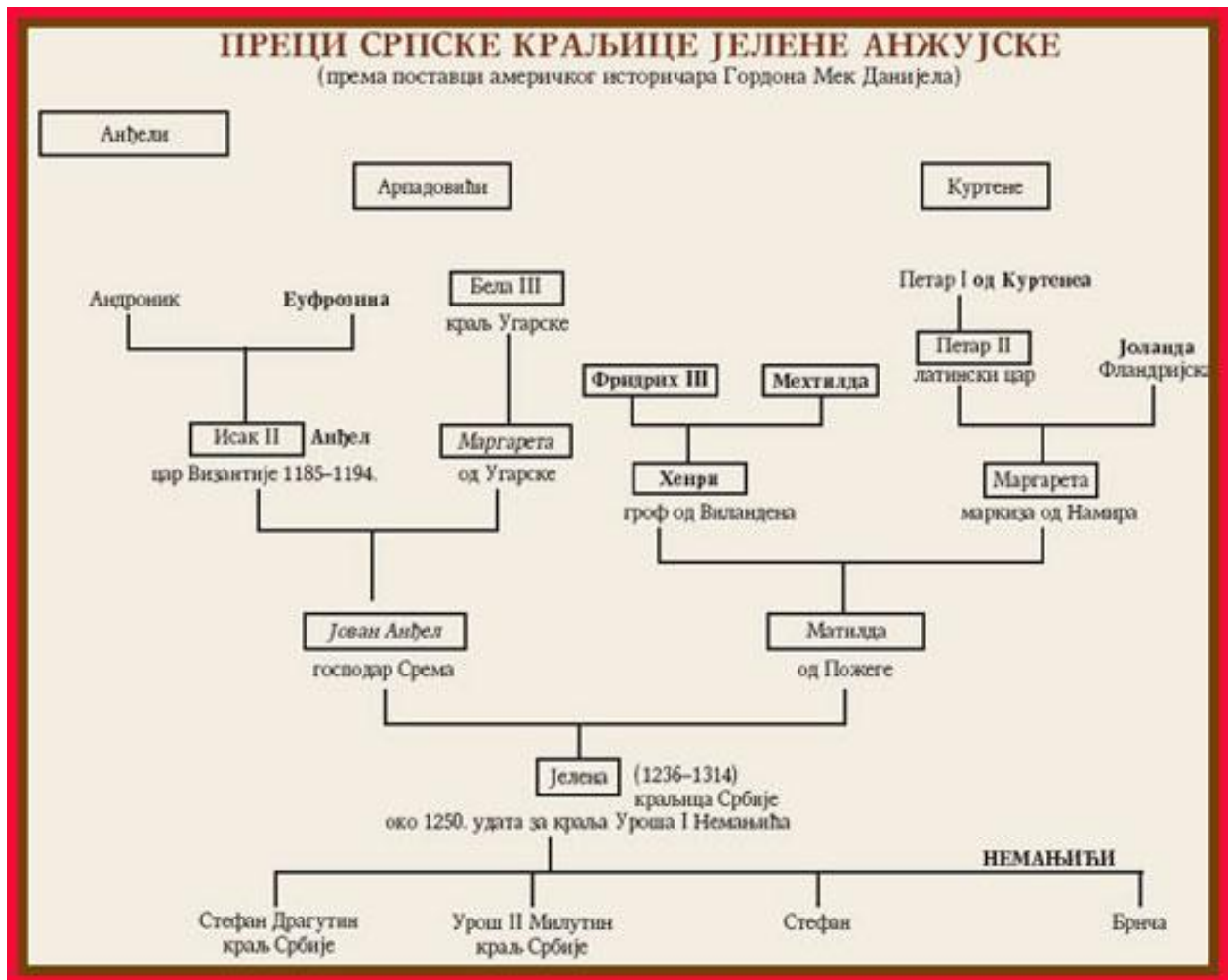
Услуга за услугу

Петар није дуго премишљао да прихвати понуду пристиглу издалека. Као члан млађе гране владарске династије, није могао да очекује да се још више уздигне у том друштву у коме се рођењем задобијао и положај и углед. С друге стране, титула латинског цара значила је бар симболично много више – постаће један од главних суверена хришћанства и тиме се уздићи чак и изнад свог рођака, француског краља. Продавши на брзину сву имовину како би исплатио свој поход, Петар је окупио војску од 5000 ратника и заједно с породицом запутио се у Рим. Очекивао је да ће га папа крунисати за цара. Био је разочаран када је схватио да је опрезни папа Хонорије III (онај исти који ће, да узгред поменемо, тих година послати краљевску круну српском владару Стефану Првовенчаном) спреман да га крунише врло дискретно – само у споредној цркви и изван римских зидина. После крунисања, Петар је склопио погодбу с Млечанима који су једини могли да обезбеде бродове за превоз војске на другу страну Јадрана. Као противуслугу Венецији, требало је да преотме Драч који је држао епирски деспот Теодор. Напад на Драч је, међутим, пропао. Али то није био крај невоља. На путу ка Цариграду у албанским клисурама војска Петра од Куртенеа упала је у заседу и била разбијена. **Латински цар пао је у заробљеништво епирског деспота из кога више није изашао жив. Након две године у заточењу, умро је или су га убили (1219).**

Прерани крај цара Петра од Куртенеа који никада није ни видео своју престоницу, био је само симболичан наговештај пропадања које се надвило над царство Латина. И док су Грци постепено обнављали Византију заузимањем поседа на Балкану и у Малој Азији, у Цариграду је седео цар, потомак крсташких освајача који није имао довољно прихода ни да обнови запуштене дворце, а камоли да исплати озбиљнији рат.

Лепотица на двору

Наследници Петра од Куртенеа нису имали дара да преокрену ток историје. Његова супруга Јоланда, која је једно време владала као регент, умрла је већ средином 1219. године. Најстарији син Петра од Куртенеа био је Филип, маркиз од Намира. Међутим, можда поучен очевом судбином и заузет борбом да сачува наследство у Фландрији, Филип је више волео да продужи живот у дворцима на северу Француске. Право на царску круну пренео је на млађег брата Роберта од Куртенеа. Роберт се 1220. године копненим путем запутио у Цариград. На путу је презимио код своје сестре Јоланде, мађарске краљице (удате за краља Андрију II Арпадовића). Забележено је да је у наставку пута мирно прошао кроз земље **српског краља Стефана Првовенчаног**. Тим поводом, у латинским хроникама сачувана је и следећа згода која се тичала српског двора. Наиме, цар Роберт наводно је имао „незаконитог стрица” из Лила (име му не знамо) који је са собом водио лепу кћерку. Према причи, Роберт је ову девојку окитио драгоценостима па је уз велике свечаности као своју рођаку **удао за „краља Србије”**. Према знаменитом историчару К. Јиричеку, та рођака цара Роберта, о којој се ништа не зна из других извора, могла је да буде или четврта жена Стефана Првовенчаног или, још пре, жена неког од његових синова.

Роберт је званично владао Латинским царством осам година (1220–1228) током којих није могао да се похвали било каквим успесима. Према мишљењу савременика „глупав”, Роберт од Куртенеа није успевао да нађе начин да се озбиљно супротстави грчким супарницима из Епира и Никеје који су се зарекли да обнове Византију.

Већ 1221. године Грци су успели да од Латина преотму Солун.

Ни покушај мирења са никејским царством, склапањем брака Робертове сестре Марије од Куртенеа са царем Теодором Ласкарисом, није помогао.

Роберт од Куртенеа покушао је да путовањем на запад обезбеди озбиљнију помоћ од папе и од француских великаша али ни у томе није имао већег успеха.

Након преране смрти цара Роберта 1228. године наследио га је најмлађи брат Балдвин II који је тада имао тек једанаест година. Иако је владао три деценије, слаби Балдвин II углавном је запамћен по покушајима да се некако извуче из беспарице. Безуспешно је мољакао по Италији и Француској за помоћ.

Продавао је бакар и олово скинуто са цариградских цркава, залагао реликвије, међу којима и најзначајнију од свих тада постојећих – Исусову круну од трња (која се данас чува у Паризу) – па је чак и сопственог сина дао у залог, као таоца и гаранцију за враћање дуга.

На самом крају владавине, Балдвин II неславно је и без отпора побегао из Цариграда када су трупе никејског цара Михаила VIII Палеолога 25. јула 1261. године продрле у град.

У то време некадашња милионска престоница смањила се на само 35.000 становника. Изгубивши царство, Балдвин је проживео остатак живота као изгнаник у Италији не успевши да спроведе војни поход који би га вратио на власт.

Већ у наредној генерацији, са смрћу Балдвиновог сина Филипа, изумрла је мушка грана царске династије од Куртенеа. Женидбеним везама, титуларно звање латинског цара прешло је на неке млађе гране француске владарске лозе: прво на грофове од Валоа, а затим на династију од Анжуа.

Крај у Улцињу

Долазак западних крсташа и пад Византије утицали су и на политику српских краљева с почетка 13. века. Ово се најлакше примети по њиховим брачним везама које су, пре свега, имале политичку позадину.

Стефан Првовенчани је тако отерао Византију Јевдокију и оженио се Млечанком Аном Дандоло.

Његов и њен син Урош оженио се женом с јаким латинским везама – Јеленом, прозваном у модерно доба Анжујска.

Рођака француске владарске породице, Јелена је оставила дубок траг у средњовековној српској историји. Играла је значајну политичку улогу у току владавине њених синова Драгутина и Милутина.

Била је једина жена из куће Немањића којој је архиепископ Данило II посветио житије. Била је и ктитор манастира (Бањска) и проглашена је за светицу.

Међутим, њено порекло је дуго остало загонетно. Архиепископ Данило у њеном житију каже да је „била од племена фрушкога (француског), од племена царска, кћи славних родитеља који су били у великом богатству и слави”.

Напуљски краљ Карло Анжујски називао је „драгом рођаком” (цонсагинеа ностра цариссима, цогната ностра).

ОД СВЕТЕ ЗЕМЉЕ ДО БРИТАНСКИХ ОСТРВА

Изумирањем царске линије није у потпуности нестала и породица Куртене. Наиме, млађе гране ове породице (Куртене-Шампињел, Куртене-Шевијон и друге) остале су све до 1730. године, када је умро последњи мушки члан породице (Шарл-Роже од Шевијона). Занимљиво је да су осиромашени племићи од Куртене-Шевијона покушавали да током 16. и 17. века буду признати као рођаци француске владарске породице (то јест да добију титулу „принц краљевске крви“) односно да остваре повластице које су пратиле овај високи положај. Међутим, њихови далеки рођаци, француски краљеви из куће Бурбона (и једна и друга породица потицале су по мушкој линији од оснивача хиљадугодишње владарске династије – Ига Капеа) никада нису прихватили овај захтев.

Историја бележи и друге чланове породице Куртене по бочним гранама, који, међутим, нису потицали од Петра I из владарске династије Капе. Тако су, на пример, гроф Жоселин Куртене и његови потомци у доба крсташких ратова владали грофовијом Едесом. Његова унука Агнеса од Куртенеа чак је постала краљица Јерусалима и била мајка троје јерусалимских владара. Друга грана племићке породице Куртене се од 11. века налазила у Енглеској. Њени чланови су играли значајну улогу у неким раздобљима енглеске историје, попут *Ратова ружа*. Од 1335. године носили су и титулу ерл од Девона. Знаменити Хенри Куртене, маркиз од Ексетера, због учешћа у завери против краља Хенрија VIII Тјудора 1539. године завршио је на губилишту. Потомци ове гране породице постоје и данас. Данашњи шеф куће је осамнаести по реду ерл оф Девона – Хју Куртене ■

Постоји више претпоставки о Јеленином пореклу које је везују за царску породицу Куртене. Према једној претпоставци која није озбиљније прихваћена, она је била млађа кћи цара Балдина II од Куртенеа. Више основа и доказа има новија тврдња историчара Г. Мак Данијела којом се износи могућност да је Јелена била кћи господара Срема Јована Анђела и његове супруге Матилде од Виандена и Пожеге (у Славонији). Према тој претпоставци, српска краљица би преко оца била потомак византијских царева и угарских краљева, а преко мајке била је унука Маргарете од Куртенеа (1194–1270) – једне од бројних кћерки латинског цара Петра II. Маргарета од Куртенеа носила је титулу маркизе од Намира (1229–1337). У другом браку удала се за грофа Хенрија I од Виандена с којим је имала кћи Матилду. Матилда се удала око 1235. године за принца Јована („Калојана“) Анђела, сина некадашњег цара Византије Исака Анђела и угарске принцезе Маргарете. Јован Анђел (умро 1253) владао је Сремом као угарски вазал. Имао је најмање две кћерке: српску краљицу Јелену, удату око 1250. године за Уроша I, и Марију, удату за Анзелма IV од Кајеа (или од Шора), знаменитог латинског племића који је био и гувернер (капетан) напуљских краљева у Албанији. Након мужевљеве смрти, Марија је живела код сестре, краљице Јелене, која јој је уступила град Улцињ. Имала је једног сина, који се такође звао Анзелм. Поседовао је добра у кнежевини Ахаји. Марија и њен син су до смрти остали у нашим крајевима. Сахрањени су у Улцињу.

Аутор: Д. Л.

Илустровао: Горан Горски

[Забавник](#)